

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 312 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinislo Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumaye va	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromdlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятowa Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	
Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi.....	198
Boltaboev Murodbek Aybekovich	
Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi	203
X. I. Boyev	
Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi.....	207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi	
Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak.....	216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili.....	220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования.....	227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи	
Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность	232
Шерматовова Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўғли	
ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности	238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Меры по привлечению прямых иностранных инвестиций в национальные экономики.....	243
Ахмедова (Жабборовна) Нилуфар Икболжон кизи	

Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг	248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Factoring Operations in Banks.....	253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna	
Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish.....	257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich	
O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati	264
Oybek Elmuratov	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish.....	268
Uzakova Umida Ruzievna	
Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy	274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich	
O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	278
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari	284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi	288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi	295
S. Y. Ismoilova	
Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish	300
Qurbonova Firuza Solexovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi	306
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHBILARMONLIK TURIZMINING TASHKILIY- IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILASHTIRISH YO'LLARI

Musayeva Shoirazimovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti professori

Usmonova Dिल्фуза Ilhomovna

Samarqand iqtisodiyot va servis ishstituti marketing kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ishbilarmonlik turizmining tamoyillari, turistik biznes subyektlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va turizm segmentlarining egallanishi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ishbilarmonlik turizmi, tamoyil, kommunikatsiya, biznes, samaradorlik, obyekt, subyekt.

Abstract: This article examines the principles of business tourism, increasing the economic efficiency of tourism business entities, and taking over tourism segments.

Key words: Business tourism, principle, communication, business, efficiency, object, subject.

Аннотация: В данной статье рассматриваются принципы делового туризма, повышение экономической эффективности субъектов туристического бизнеса, приобретение туристических сегментов.

Ключевые слова: Деловой туризм, принцип, общение, бизнес, эффективность, объект, субъект.

KIRISH

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida turizm jadal sur'atlar bilan rivojlanadigan sohalardan biri hisoblanadi. Jahon turistik tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra oxirgi o'n yil davomida xalqaro turistik tashriflar soni doimo oshib borgan va 2022-yilda 1,5 milliardga etgan.

Iqtisodiy manfaatlarining ko'zgusi bo'lmish ishbilarmonlik turizmi iqtisodiyotning real tarmoqlarini rivojlantirishning faol vositalaridan hisoblanadi. Biznes bor ekan, uni rivojlantirish kommunikatsiyalariga zarurat bo'ladi. Axborot texnologiyalari biznes-sheriklar o'rtasidagi kommunikatsiyalarning faqat rasmiy qismini qarab olishi mumkin, ammo kelishuvlar va muzokaralar yuzma-yuz uchrashuvlarni talab qiladi. Shu munosabat bilan ishbilarmonlik turizmini qo'llab-quvvatlovchi iqtisodiy mexanizmini shakllantirish davr talabi bo'lmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Ishbilarmonlik turizmining ijtimoiy-iqtisodiy ildizlari, ehtiyojlari va manfaatlarini tadqiq qilish jahon olimlarining diqqat markazida bo'lib qolmoqda.

I.V. Zorin va V.A. Kvartalnovlar ishbilarmonlik turizmini "daromad olmagan holda xizmat maqsadlarida vaqtinchalik xizmat safarlari va sayohatlarda bo'lish, shu jumladan anjuman, kongress va hokazolarda ishtirok etish", deb ta'riflaydilar. Balabanov I.T. va Balabanov A.I. ushbu atamani "biznesmenlarning ish yuzasidan sayohatda bo'lishi", deb izohlaydilar.

Smirnova O.A. tomonidan berilgan ta'rif quyidagicha: Ishbilarmonlik turizmi – bu ish vaqtida insonlarning harakatlanishi va joyini o'zgartirishi vaqtida vujudga keladigan munosabatlar va hodisalar majmuasidir. Odatiy yashash va ishlash joyidan farqli o'laroq bu harakatlanishning asosiy motivatsiyasi turli ishchi uchrashuvlar, kongresslar, anjumanlar, ko'rgazmalar, yarmarkalar insentiv-tadbirlarda qatnashishdan iborat.

Satsulina I.A.ning fikricha "ishbilarmonlik turizmi ishbilarmonlik kommunikatsiyalarni, axborot va texnologiyalarni almashishni, yangi sheriklar va bozorlarni izlash, PR-tadbirlar, personalni o'qitish va korporativ madaniyatni rivojlantirishni o'z ichiga oladi".

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, abstrakt-mantiqiy fikrlash, guruhlash, taqqoslash, omilli tahlil, tanlanma kuzatish usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

- Ishbilarmonlik turizmining turlarini aniqlashtirish hamda unga bo'lgan talabni ilmiy asoslash turistik biznes subyektlarining faoliyatini yo'naltirishga xizmat qiladi;
- Samarqand viloyatida ishbilarmonlik turizmini muvofiqlashtiruvchi organning taklif qilinishi hududiy ishbilarmonlik turizmining iqtisodiy samaradorligini oshirishga olib keladi;
- Xizmat safari va tadbirkorlik turizmi segmentlarining egallanishi viloyatda turizm salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ishbilarmonlik turizmini rivojlantirishni o'rganish avvalo turizmning bu turi obyektlari va subyektlari, uning ijtimoiy-iqtisodiy ildizlari va xususiyatlarini ajratishni taqozo qiladi. SHu munosabat bilan tadqiqotda ishbilarmonlik turizmining iqtisodiy asoslariga e'tibor qaratilgan. Ishbilarmonlik turizmining o'ziga xos xususiyatlaridan biri sayyoh va turistik tashkilotdan tashqari yana bir ishtirokchi – tadbirkorlik subyektlarining manfaatlarining hisobga olinishidir (1-jadval). Bizlar olib borgan izlanishlar shuni ko'rsatdiki, ushbu uchinchi subyektning bozordagi harakatlari hamda kommunikatsiyalar tizimi mamlakatda ishbilarmonlik turizmining tamoyillarini shakllantirishda asosiy o'rin egallaydi. Qaysi mamlakatda biznesga oid muloqotlar shaffof va erkin tartibda amalga oshirilgan bo'lsa ishbilarmonlik turizmi ham shu erda keng qamrovli hamda ko'p qirrali bo'ladi.

1-jadval: Hududiy ishbilarmonlik turizm subyektlarining iqtisodiy manfaatlari*

Subyekt	Umumiqtisodiy manfaat	Xususiy manfaat
Turist (xizmat safaridagi shaxs)	YUKlatilgan vazifalarni tez va samarali bajarish	Moddiy va ma'naviy ehtiyojlarni yuqori darajada qondirish
Turistik tashkilot	Raqobatda ustunlikni oshirish, bozor segmentini egallash	Doimiy mijozga ega bo'lish, daromad olish
Xo'jalik subyekti	Kommunikatsiyalar samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish	Xizmat safari samarasini oshirish, mablag'lar sarfini nazorat qilish va optimallashtirish, ijtimoiy maqsadlarga erishish.

*Muallif ishlanmasi

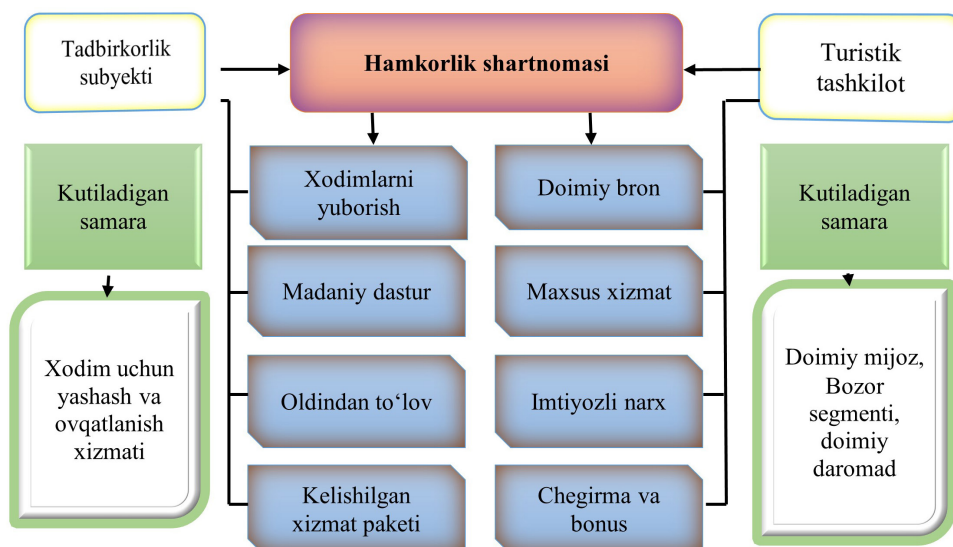
Bugungi kunda O'zbekistonda turizmni rivojlantirish yo'nalishlaridan biri ishbilarmonlik turizmiga e'tiborni kuchaytirishdan iborat. Buning uchun mamlakatimizda ishbilarmonlik turizmini bozor kommunikatsiyalarining oddiy va ommaviy shakliga aylantirish zarur bo'ladi. Nazariy jihatdan qaraydigan bo'lsak, har qanday biznes-muloqot turistik tadbir ko'rinishda bo'lishiga sharoit yaratish lozim, ya'ni muloqotlar ruhiy ko'tarinkilik, o'zaro hurmat va hamkorlik sharoitda tashkil etilishi muhim. Amaliyotda ishbilarmonlik turizmining iqtisodiy asoslanishi va eng muhimi foyda keltirishi uning shakllari, joyi va o'tkazish tartibini belgilab bermoqda. Demak, ishbilarmonlik turizmini tashkillashtirilgan shakllarini rivojlantirish avvalo ularning foydaliligini oshirishni talab qiladi.

Ishbilarmonlik turizmining viloyat iqtisodiyoti real sohalarining barcha tarmoqlarini qamrab olishi turli xo'jalik subyektlari va boshqaruv organlarining harakatlarini maqsadga yo'naltirilishini taqozo qiladi. Xizmat yuzasidan amalga oshirilayotgan kirish va ichki safarlarni tartiblashtirish ularni yagona tizim sifatida faoliyat ko'rsatishiga yo'naltirilishi lozim. Ekspert so'rovini o'tkazish jarayonida mutaxassislar tomonidan ishbilarmonlik turizmining rivojlanmaganligi xo'jalik subyektlarning safarlar bo'yicha turistik tashkilotlar bilan hamkorlik darajasining pastligi to'g'risida fikr yuritilgan. Xususan, viloyat miqyosida ishbilarmonlik turizmi bo'yicha muvofiqlashtiruvchi organ tashkil qilish zarurligi bo'yicha takliflar kiritilgan. Xorijiy olimlar tomonidan bunday organi shakllantirishda turistik klaster tuzish taklif qilingan. Hududiy ishbilarmonlik turizmini rivojlantirish esa xizmat tashriflari mavjud bo'lgan barcha manbalarni qamrab olishi lozim. Buning uchun xo'jalik subyektlarining xalqaro va ichki aloqalarini tashkil qilish turistik biznes bilan o'zaro muvofiqlashtirilishi talab qilinadi, ya'ni viloyat iqtisodiyotining barcha tarmoqlariga ta'sir o'tkazish imkoniga ega jamoat tuzilmasi zarur.

SHu munosabat bilan bizlar Samarqand viloyati hokimi huzurida ishbilarmonlik turizmini muvofiqlashtiruvchi Markazini (ITMK) tashkil qiladi.

Turizm bozori ishtirokchilari ham ishbilarmonlik turizmini to'liq mas'uliyat bilan qabul qilishlari uchun iqtisodiy asos yaratilishi lozim bo'ladi. Ishbilarmonlarni qabul qilish va ularga xizmat ko'rsatishning standartlari, biznes-tur xarajatlari, tashkiliy va iqtisodiy sharoitlar va hokazolar hal etilishi bilan birga safarlarning moliyaviy jozibadorligini oshirish muhim jihatlardan biri hisoblanadi. SHu bilan birga, sanab o'tilgan uchta subyektlarning

manfaatlarini e'tiborga olish va ularni qiziqtirish bo'yicha maxsus tashkiliy-iqtisodiy mexanizm talab qiladi. Motivatsion mexanizmi ishbilarmonlik turizmi jarayoni ishtirokchilarini birgalikdagi harakatlarga undovchi tizim va tartibni o'zida mujassamlashtiradi (2-rasm).

2-rasm: Ichki ishbilarmonlik turizmining motivatsion mexanizmi

Ushbu mexanizmning markaziy elementi – bu tadbirkorlik subyekti va turistik tashkilot o'rtasida hamkorlik yoki sherikchilik shartnomasidir. Buning sabablariga birinchidan, xo'jalik amaliyotida shartnoma asosiy hujjat hisoblansa, ikkinchidan tadbirkorlik subyekti xizmat safarida bo'lgan xodimning qonuniy vakili hisoblanadi.

Ushbu sxemada tadbirkorlik subyekti deganda ishlab chiqarish korxonalari, barcha turdagi davlat tashkilotlari, tadbirkorlar, nodavlat notijorat tashkilotlari va hokazolarni, ya'ni fuqarolik munosabatlar subyektlarini tushunamiz.

Turistik tashkilotlar deganda turistik xizmatlarni taklif qiluvchi barcha tashkilotlar, jumladan turistik firma, mehmonxona, ovqatlantirish tashkiloti, transport, gid-tarjimon, ekskursiya, reklama va tashkiliy, yuridik, sug'urta, madaniy-hordik xizmatlari ko'rsatadigan tashkilotlarni tushunamiz.

Ushbu rasmning amaliy jihatlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, korxona va boshqa tadbirkorlik subyektlari xizmat safari ko'p takrorlanadigan hududdagi turistik tashkilot bilan uzoq muddatli shartnoma tuzadi. Masalan, avtomobil yo'llarda ko'prik qurilish tashkilotlari butun mamlakat bo'yicha faoliyat ko'rsatishi ishchilarni vaxta usulida xizmat safariga yuborilishini taqozo qiladi, ya'ni ishchi va mutaxassislarining bir qismi doimo 10-15 kun obyektda bo'lishlari zarur. Demak, ularga arzon va munosib yashash joyini ta'minlab berish kerak va bu vazifani joylardagi turistik tashkilotlar bajarishi mumkin. SHartnomada tomonlarning barcha majburiyatlari va javobgarligi to'liq kelishib olinadi.

Tadbirkorlik subyekti xodimlarning xizmat safarining taxminiy grafigi, ularning soni, yashash muddati, qo'shimcha xizmatlar, madaniy dastur hamda ogohlantirish tizimi bo'yicha majburiyatlarini o'z zimmasiga oladi. Turistik tashkilot o'z navbatda xodimlarni shu zahoti joylashtirish, kelishilgan xizmat paketini bajarish, bevosita tashkilot bilan hisob-kitoblar qilish, safardagi xodimning ishlash bo'yicha sharoit yaratish va boshqalarni bajarishni zimmasiga oladi.

Turistik tashkilotning manfaatlar shu korxona orqali bozorning ma'lum segmentiga kirib borish, doimiy mijozga ega bo'lish, daromad olish va kafolatlangan buyurtma hajmiga ega bo'lishdan iborat bo'ladi.

Motivatsion mexanizmning muhim jihatlaridan biri – bu o'zaro imtiyozli iqtisodiy siyosatni olib borishdir. Turistik tashkilotlar tomonidan korxonalarga bir qancha engilliklar taklif qilinishi mumkin deb hisoblaymiz. Jumladan, "kesh-bek" (cash-back) tartibini qo'llash, ya'ni korxona tomonidan shartnomadagi majburiyatlar bajarilsa, to'lovning ma'lum kichik foizini qaytarish yoki zaxira sifatida korxona hisobiga yozib qo'yish. Bugungi kunda ko'plab firmalarda bu tartib bonus xaritasi sifatida muvaffaqiyatli qo'llanmoqda. Xizmat safaridagi xodimga ishlash uchun qo'shimcha sharoit yaratib berish ham katta yordam sifatida qabul qilinadi. Imtiyozli siyosat ko'rinishlariga guruhlariga xizmat ko'rsatish chegirmalari, oldindan xabar berish chegirmalari, xizmatlar paketi uchun chegirmalar kabi ko'plab tadbirlar kiradi. Ularning taklif qilinishi mijozga e'tiborni namoyish qiladi va tadbirkorlik subyekting ijobiy reaksiyasiga asos yaratadi.

Ishbilarmonlik sayohatchilarda kuzatiladigan samara tashrifdan qoniqish darajasining oshishi, vaqt va mablag'ning tejallishi, xizmat maqsadlarining to'liq bajarilishi, shaxsiy maqsadlarga erishish kabi ko'rsatkichlarda aks etadi.

Ishbilarmonlik turizmi subyektlarida samaradorlik biznes tashriflarning tartibga solinishi, sayohatni uyushtirish muammolaridan xolis bo'lish, xodimlarga sharoit yaratib berish, xizmat safari xarajatlarini tejash, sayohatlarning unumdorligi oshishi kabi ko'rsatkichlarda aks etadi.

Hududiy turizm miqyosida erishiladigan samara turistik oqimning oshishi, uning barqarorlashishi, turizm mavsumiylik omilining ta'sirini kamaytirish, hududda biznes muhitining yaxshilanishi va korxonalar o'rtasidagi kommunikatsiyalarning mustahkamlanishi, natijada yalpi hududiy mahsulotning oshishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga turizmning boshqa turlarini rivojlanishiga ham turtki bo'lishini hisobga olish lozim.

Ishbilarmonlik turizmining samaradorligini mazmuni bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita turlarini ajratish ham maqsadga muvofiq bo'ladi.

To'g'ridan-to'g'ri samara odatda miqdoriy ko'rsatkichlar bilan baholanadi va shu vaqtning o'zida namoyon bo'ladi. Bilvosita samara esa ko'pincha turdosh tarmoqlar va hamkor subyektlarda kuzatiladi, nisbiy ko'rsatkichlar yordamida baholanishi mumkin va kelgusi davrlarda namoyon bo'ladi. Bilvosita samara ko'pincha ijtimoiy tabiatga ega bo'lib jamiyatning turli jabxalarida ko'rinadi.

Shuni e'tirof etish lozimki, to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy samara bilan birga viloyatda turizm infratuzilmasini rivojlantirish bilan bog'liq samara ham salmoqli o'ringa egadir.

Olib borilgan hisoblarimiz shuni ko'rsatdiki, ishbilarmonlik turizmini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-uslubiy takliflar birinchi o'rinda xizmat yuzasidan amalga oshirilgan tashriflarning aksariyat qismini turistik-joylashtirish biznesiga bog'laydi. Demak, ilmiy uslubiy takliflarning joriy etilishini tahlil qiladigan bo'lsak 2023-yilda 2022-yilga nisbatan quyidagi samaraga erishiladi:

- Respublika markaziy va xalqaro tashkilotlar tomonidan uyushtiriladigan tadbirlardan tashqari Samarqand turistik operatorlarning tashabbusi bilan tashkil qilinadigan xalqaro biznes sayohatlarni targ'ib qilish bo'yicha. MICE-turizmga viloyat turistik va mehmonxona biznesini jalb qilish orqali kirish turizmi bo'yicha xorijiy fuqarolarning tashriflari 2022-yildagi 119012 dan 2023-yilda 150000 tashrifgacha oshirishiga erishiladi. Agar xorijiy tashrif bo'yicha bir kunlik daromd 140 AQSH dollari bo'lsa bir yillik samara 4340 ming AQSH dollariga teng bo'ladi;
- mehmonxonalarda qo'shimcha ravishda 10 mingga yaqin mijoz joylashtiriladi, tunab qolishlar soni 20 foizga oshadi.
- Ko'chma va vaxta usulidagi ishlab chiqarish xodimlari tashriflari bo'yicha. Qurilish, sanoat ishlab chiqarish va transport sohasida ishchilar va mutaxassislarni vaqtincha joylashtirishda mehmonxonalar xizmatini rivojlantirish natijasida ushbu segmentda o'rtacha 20 ming kishi joylashtiriladi va tunab qolishlar soni 20 foizga oshiriladi.

Bizning fikrimizcha, ishbilarmonlik turizmining iqtisodiy samarasini hisoblash uchun ikki turdagi to'g'ridan-to'g'ri samarani hisoblash lozim bo'ladi, ya'ni :

Viloyat turizmi miqyosidagi iqtisodiy samara.

Viloyat miqyosida ishbilarmonlik turizmining iqtisodiy samarasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

ΔN_b –ishbilarmonlik tashriflar sonining o'sishi;

ΔN_{to} – ishbilarmonlik turistlarni turistik-mexmonxona biznesi tomonidan qamrab olish darajasining oshishi;

ΔC – bir turistga ko'rsatilgan turistik xizmat hajmining oshirilishi.

Xo'jalik subyektlari miqyosidagi iqtisodiy samarani quyidagi jadvalda keltirilgan tartibda aniqlash mumkin (2-jadval):

2-jadval: Ishbilarmonlik turizmi segmentlarini rivojlantirishning iqtisodiy samarasi*

№	Ishbilarmonlik tashrif turi	Hisoblash formulasi	Tavsifi	Boshqa turistik xizmat
1	Ish yuzasidan xodimlarning harakatlanishi	$\sum (N_x \cdot O + N_t \cdot M_x) \cdot T_x$; Σ – yil davomida rejalashtirilgan xizmat safarlari yig'indisi	N_x – safar qiluvchilar o'rtacha soni; N_t – mexmonxonada tunab qoluvchilar soni; T_x – xizmat safari o'rtacha davomiyligi O – ovqatlanish xarajatlari; M_x – mexmonxona xarajatlari;	Yo'q
2	Xizmat yuzasidan tadbirlarda ishtirok etish	$\sum [(Tr + O) \cdot I]$ Σ – yil davomida rejalashtirilgan tadbirlar soni	Tr – transport xarajatlari; O – ovqatlanish xarajatlari; I – tadbir ishtirokchilari soni	Ha

3	Malaka oshirish tashriflari	$\sum [N * (O + MX) * T_{mo}]$ $\sum$ – yil davomida malaka oshirish reja	N – malaka oshirish kurslari ishtirokchilari soni; O – ovqatlanish xarajatlari; Mx – mexmonxona xarajatlari;	Ha
4	Savdo shartnomalari doirasidagi tashriflar	$\sum (N * O + k_e * N * Mx)$ $\sum$ – reja bo'yicha tashriflar soni	N – tashrif buyuruvchilar o'rtacha soni; k_e – tunab qolish koeffitsiyenti; O – ovqatlanish xarajatlari; Mx – mexmonxona xarajatlari;	Ha
5	Inspeksion tashriflar	$\sum (N_x * O + N_t * Mx) * Tx$; $\sum$ – yil davomidagi inspeksion safarlar rejasi	N_x – safar qiluvchilar o'rtacha soni; N_t – mexmonxonada tunab qoluvchilar soni; Tx – xizmat safari o'rtacha davomiyligi O – ovqatlanish xarajatlari; Mx – mexmonxona xarajatlari;	Yo'q
6	Tadbirkorlik maqsadlaridagi tashriflar	$\sum (N_x * O + N_t * Mx) * Tx$; $\sum$ – yil davomidagi safarlar soni	N_x – safar qiluvchilar o'rtacha soni; N_t – mexmonxonada tunab qoluvchilar soni; Tx – safarning o'rtacha davomiyligi O – ovqatlanish xarajatlari;	Ha
7	Tijorat tashriflari		Mx – mexmonxona xarajatlari;	Ha
8	Korxona rahbariyatining boshqa topshiriqlarini bajarish	$\sum (N_x * O + N_t * Mx) * Tx$; $\sum$ – yil davomidagi safarlar soni	N_x – safar qiluvchilar o'rtacha soni; N_t – mexmonxonada tunab qoluvchilar soni; Tx – safarning o'rtacha davomiyligi O – ovqatlanish xarajatlari; Mx – mexmonxona xarajatlari;	Ha
9	Alohida shaxslarning ishbilarmonlik tashriflari	$\sum (O + Mx) * Tx$; $\sum$ – yil davomidagi safarlar soni	Tx – safarning o'rtacha davomiyligi O – ovqatlanish xarajatlari; Mx – mexmonxona xarajatlari;	Yo'q

*Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Ishbilarmonlik turizmini rivojlantirish choralari Samarqand viloyati turizmini yuqori bosqichga ko'taradi va turizmning yangi yo'nalishlarini ochishga imkon yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston iqtisodiyotining jadal rivojlanishi, yangi O'zbekistonning iqtisodiy asoslarini mustahkamlash strategiyasini amalga oshirilishi turizm xizmatlarining real tarmoqlarga kirib borishini taqozo qilmoqda. Bu birinchi o'rinda xalqaro ishbilarmonlik aloqalarning kengayishi bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan mamlakatimiz ichida ishbilarmonlik tashriflarning samaradorligini oshirish muammosini oldinga surmoqda. Ishbilarmonlik turizmining turizm sohasidagi eng istiqbolli va jozibador segmenti sifatida qaralishi uning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, viloyatlarning turizm salohiyatini oshirishda ishbilarmonlik tashriflarni tartiblashtirish dolzarb masala hisoblanadi. Olib borilgan nazariy va amaliy izlanishlar hamda ilmiy-uslubiy tahlillar quyidagi xulosalarga asos bo'lmoqda:

- Turizm sohasiga oid ilmiy izlanishlarda ishbilarmonlik turizmga katta e'tibor berib kelinmoqda. SHu bilan birga "ishbilarmonlik turizm" atamasini ta'riflashda bugungi kunda bir to'xtamga kelinmagan. Olimlarda aynan qaysi xizmatlar va qaysi xususiyatlar turizmning ushbu turini boshqalardan farqlaydi degan savolga turli javoblar keltirilmoqda. Shu bilan birga sayohatlarning maqsadlarida "ishbilarmonlik" mazmunini kengaytirish zarurati ham mavjud.
- Oxirgi yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish, turistik resurslarni kengaytirish va infratuzilmasini mustahkamlashga katta e'tibor berilmoqda. Ayniqsa pandemiyadan keyin turistik salohiyatni yanada oshirishga qaratilgan siyosatning ijobiy samara berishini ta'kidlashimiz mumkin.
- Ishbilarmonlik turizmini tashkiliy jihatlari hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Taklif qilinadigan ilmiy natijalarning iqtisodiy samarasi asosan uchta bo'g'inda namoyon bo'ladi: turistik tashkilotlarda faoliyat barqarorligi va daromad ko'payishi, korxona va tashkilotlarda biznes tadbirlar xarajatlarning optimallashtirishi, hudud miqyosida ishbilarmonlik muhitining rivojlanishi. Maqolada ishbilarmonlik turizmidan olinadigan iqtisodiy samarani hisoblash uslubiyati taklif qilingan bo'lib uni amaliyotda qo'llash imkoniyati ko'rsatilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: O'zbekiston, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi "Turizm to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-549, 2019-yil 18-iyul.
3. "2018–2019-yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 16-avgustdagi PQ-3217-sonli Qarori.
4. "O'zbekiston Respublikasi turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasining faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 6-fevraldagi PQ-3510-sonli Qarori.
5. Aliyeva M.T., Umurjonov A. Turistik mamlakatlar iqtisodiyoti. – T.: Iqtisodiyot – Moliya, 2005. – 339 b.
6. Babkin A.V. Spetsialnye vidy turizma. – Rostov-na-Donu: Feniks, 2008. – 252 s.
7. Balabanov I.T., Balabanov A.I. Ekonomika turizma. Uchebnoe posobie. – M.: Finansi i statistika, 2003. – 176 s.
8. Balabanov I.T. Ekonomika turizma / I.T. Balabanov, A.I. Balabanov
9. Musayeva Sh.A. Marketing tadqiqotlari. Darslik "STAR-SEL" MChJ nashriyot va ijodiy bo'limi. Samarqand-2023.
10. Musayeva Sh.A. Integrallashtirilgan marketing kommunikatsiyasi o'quv-qo'llanma "Mahorat" nashriyoti, Samarqand – 2022.
11. Musayeva Sh.A., Usmonova D.I. Innovatsion marketing "TURON EDITION" 2021-yil uchun o'quv qo'llanma.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.